

اخلاق، پدیده فرهنگی

دکتر رمضانعلی رویایی

سپارس

برای پذیرش دعوت نشریه حسابرس سپاسگزاریم. گفتگو را با تعریف «منافع همگانی» و مسئولیت حسابداران در قبال آن آغاز کنیم.

رویایی

منافع همگانی در رسته‌های گوناگون علوم انسانی دارای تعاریف زیاد ولی بسیار به هم نزدیک هستند. به نظر من فعلاً قانع باشیم و در حسابداری و به‌ویژه در حسابرسی موضوع «منافع عمومی» را در پهنای نسبتاً گسترده «ذینفعان» ببینیم. چون تعریف منافع عمومی در مفهوم عام آن برحسب فرهنگ، شکل سیاسی، ساختار اجتماعی و نحوه مدیریت جوامع گسترده‌تر می‌شود و از دسترسی بحث، هم دورتر خواهد بود، که البته به آن تعاریف هم اشاره خواهیم کرد.

اگر ما فعلاً قناعت کنیم و «منافع عمومی» را در چارچوب حوزه حرفه‌مان و قالب منافع «ذینفعان» فشرده و تعهداتمان را اجرا کنیم، واقع بینانه‌ایم. ذینفعان در پیوستاری متشکل از «صاحبکار یا مشتری، اعتباردهندگان، دولت

دکتر رمضانعلی رویایی عضو هیئت علمی دانشکده حسابداری دانشگاه علوم و تحقیقات است و پژوهشهای پرتعدادی در زمینه اخلاق حرفه‌ای به‌انجام رسانده است. وی از ۱۸ سال پیش بنیانگذار درس اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه‌های ایران و مولف کتابهای اخلاق و مسئولیت اجتماعی، فلسفه اخلاق و اخلاق حرفه‌ای، و اخلاق و حرفه‌ای‌گرایی در حسابداری است. ایشان، مثل همیشه، دعوت نشریه حسابرس برای گفتگو درباره اخلاق حرفه‌ای را پذیرا شدند، که به خوانندگان گرامی تقدیم می‌شود.

و مفهوم قربت با یکدیگر را می‌رسانند. از این قرار:

- استقلال (Independence) (در ایران بی‌طرفی و واقع‌بینی)
- عینیت (Objectivity)
- صداقت (Truthfulness یا Honesty) - (در ایران درستکاری)
- صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای (Prudence and Competence)
- وفاداری (Integrity / Loyalty)
- رفتار و آداب حرفه‌ای (در ایران) (Behavior and Judgment)

به نظر می‌رسد آن چه که حسابدار را در رابطه با حرفه‌اش و انجام درست وظایفش ایمن می‌سازد: "دریافت سیستم درونی، مدرکات آیین رفتار و مهمتر از همه روح جاری (Spirit) پنهان و عریان آیین رفتار حرفه‌ای است."

همنشینی با و تمرکز بر این «روح آیین رفتار حرفه‌ای» کار آسانی است زیرا:

۱- از یک سو اخلاق حرفه‌ای (Ethics) در واقع کاربرد اخلاق عمومی (Moral) در یک حوزه خاص - در اینجا حرفه حسابداری - است.

۲- اخلاق عمومی آیین زندگی شریف و متانت ایمانی را از زمان کودکی با انسان خلق می‌کند و تا لحظه پایانی حیات دم‌خور، مراقب، هشداردهنده رفتار و آموزه‌های دینی و فرهنگی در جهت و به منظور «بااخلاق بودن» می‌باشد.

۳- در عین حال برای اخلاق حرفه‌ای و رعایت همنشینی با آن چارچوبها، تعاریف، استانداردها، و دستورعملهای متحدالشکل برای تمامی حسابداران حرفه‌ای تدوین، مکتوب و منتشر شده است. طبیعی است که در این صورت از تصمیم‌گیری در بحرانهای اخلاقی (Dilemmas) - که من در نوشته‌هایم به جای بحران به واژه مناسبتر «سردرگمی» تعبیرش کرده‌ام - آسان‌تر گذر کرده و با اتخاذ تصمیم (البته بعد از مرحله قضاوت) موفق و خرسند خاطر می‌شود.

۴- به سه موضوع بالا ابعاد محیطهای تصمیم‌گیری (با همه گوناگونی، که در اینجا ذکر نمی‌کنم)، منش، شخصیت، فرهنگ، امتیازات اجتماعی، تقریبهای متفکرانه و نظریه پردازانه

و دولتمداران، نظام و سازمانهایش، سرمایه‌گذاران بیرونی، صاحبان سرمایه شرکت، محیط کسب‌وکار و موسسات و جوامع مالی (مثل بورس و صندوقها) و سایرین» قرار دارند. سایرینی که چشم امید و دل گاهی لرزان! به تکیه بر دو اصل بنیادین آیین اخلاقی ما یعنی عینیت (Objectivity) (یا بی‌طرفی) و (وفاداری محض) یا تعصب به یکپارچگی (Integrity) بسته‌اند.

توضیح اینکه تعریف فوق تعریفی نسبتاً «اقتضایی» و منطبق با شرایط حرفه‌ای ما و محیط بیرونی حاکم بر فعالیتها، حسابرسی و حسابداری کشور خودمان است و شخصاً عقیده دارم که عناصر تشکیل‌دهنده ذینفعان - برای صیانت موثرتر از منافع عمومی - تجزیه‌نشدنی و تفکیک‌ناپذیر بوده و به صورت یکپارچه و در یک کلیت (Collective) کارساز قابل‌تحصیل باید باشد. در غیر این صورت تعریف آرمانی و غیراقتضایی اینجانب از «منافع عمومی» که شامل و مانع باشد مبتنی بر فلسفه فراتجددخواهی (پست مدرن) و منبعث از معبر توصیه‌های صاحبان مکتب فرانکفورت، یورگن هابرماس (اریش فروم و همکاران) می‌باشد. که مفاهمه با آن خود تفصیل و تشریح زیاد طلب می‌کند که در عین حال خواندنی، آموزنده و به‌ویژه محل استدلال و ارتباط آن با حسابداری مبحثی چالشی و جالب است که متأسفانه مجال آن در این گفتگو نیست^۲ (بد نیست اشاره شود که «منافع عمومی» مورد عنایت حسابداری امریکا و غرب برخوردار از دیدگاه‌های جرمی بنتام (Jeremy Bentham) و جان استوارت میل (John Stuart Mill) از منافع عمومی می‌باشد).^۳

سازمان

اصول بنیادین آیین اخلاق حرفه‌ای برای حسابداران حرفه‌ای که به‌آنان کمک می‌کند که در جهت منافع همگانی مسئولیتهای خود را انجام دهند کدامند؟ چه موانع و خطراتی ممکن است بر توانایی حسابداران حرفه‌ای در رعایت اصول مزبور اثر بگذارند؟

روایبی

اصول بنیادین رفتار حرفه‌ای در مانیفستهای کشورهای مختلف و از جمله ایران از لحاظ محتوا بسیار با هم مشابهت دارند و در واژگان و عناوین اگر چه بعضاً متفاوت‌اند ولی در معنا

از سوی دیگر نسبت به مدیریت این عارضه‌ها اشکالاتی دارند ولی اتفاقات ناخواسته که بیشتر در اثر قربات و توسعه عوالم مودت و دوستیهای بی‌شائبه باعث می‌شود اصل استقلال و اصل عینیت، مخدوش شود.

گفتنی است که خطرات حرفه ما به‌خصوص در شاخه حسابرسی خارجی یا حسابرسی مستقل یگانه و فاقد مشابهت در حرف دیگر است. در واقع حرفه ما در شاخه حسابرسی مستقل را با تمثیل شمشیر دولبه می‌شود تعبیر داد، که فعلاً با قبول کفایت اشاره لازم است از آن در گذرم.

سپاس

تضاد منافع چگونه پیش می‌آید؟ آیا تضاد منافع به‌خودی‌خود نقض اصول اخلاق حرفه‌ای است؟

روایبی

خیر! ابتدا عرض کنم که تضاد منافع بالقوه چیز خطرناکی نیست، ناقض اصول هم نیست، به‌خصوص اگر از «سردرگمی» بیرون بیاید و وقتی ناقض است که منافع شخصی ارجح بر حرفه و نظام آن باشد. سه نوع یا سه طبقه تضاد احتمال دارد پیش آمد کند: الف- که اساسی‌ترین و در واقع ریشه‌ای‌ترین آنها کاهش یا تزلزل در ساختار تقوی (Virtue) است. خوبست ابتدا تعریف تقوی را که فلاسفه اخلاق، از جمله سقراط پدر علم اخلاق به آن فضیلت اطلاق می‌کنند، در اینجا بیاوریم: تعریف پروفیسور استیون مینتز (Steven Mintz) که مطالعات و ممارسته‌های بنیادین در مبحث اخلاق کرده است می‌گوید:

«تقوی (Virtue) ظرفیت قضاوت در اقدام یا انجام «یک چیز درست در جای درست، در زمان درست و به شیوه درست» است»^۴.
ب- بی‌توجهی ناشی از کثرت کارها و یا شتاب‌زدگی در قضاوت و تصمیم‌گیری و یا مسالحه احتمالی و سهوی و یا ندرتاً عدم رعایت یک یا بیشتر اصول بنیادین اخلاق حرفه‌ای.
ج- حداقل ۳ وضعیت یا موقعیت پیش می‌آید که سردرگمی (یا بحران) برای حسابداران حرفه‌ای به‌وجود می‌آید:

اول: رویه‌های فنی و مقررات حرفه‌ای ممکن است واضح نباشد. بنابراین اقتضا می‌کند که حسابداران ممارست و تمرین کافی و مستمر در استفاده از مقررات اخلاقی و در فرایند قضاوت‌های اخلاقی انجام دهند.

دوم: ممکن است در منافع بین ذینفعان تعارض ایجاد

را (که متاسفانه این دو مورد آخری در بین افراد «حرفه ما» به‌اشتباه و شاید به‌خطا مظلوم، تنها و بی‌استفاده مانده است) اضافه کنیم. آن وقت درمی‌یابیم که خطرات زیرین در عین حال که وضوح دارند، تمایل به کاهش، و به تدریج گرایش به امحاء دارند و به موازات ممارسته‌های حرفه‌ای زایل خواهند شد. که فقط به‌منظور استجابات پاسخ به سؤال مجله وزین حسابرس آن‌ها را ذکر می‌کنم، وگرنه نیازی به ذکر آن‌ها نیست.

• خطر خودخواهی (Egoism): که بر رفتار آیین‌مند حرفه ما و همکاران، اثر مستقیم می‌گذارد. پیش‌قضاوتی، کوتاه‌انگاشتی نظرات رقبا و حتی همکاران نزدیک، عقده‌های گوناگون روانی-شخصیتی و عدم‌هم‌خوانی در عرصه مهارت و دانش- نه بر تریبهای الصاقی یا انتسابی دوستان و یا مشتریان نیازمند.
• خطر منافع شخصی (Self interest): که غیر از سایه‌گراف گرای تکاثر و افزون‌طلبی، یک خطر در درون ما هم است که خودمان زنگ هشداردهی آن را خفه می‌کنیم چون از خودهشدار می‌هراسیم. طبعاً این جذب منافع شخصی یک یا برخی از اصول بنیادین ما را کم اثر می‌کند و از هشدار و تذکر باز می‌دارد و در نتیجه مشتری (صاحبکار) و سایر ذینفعان دچار قضاوت احتمالی غلط و تصمیم‌گیری مصیبت‌بار آن می‌شوند.

• خطر ارزان‌فروشی (Low-balling): که ناخواسته از سر زیادت‌طلبی یا خدای ناخواسته از سر عدم‌توجه به آیین حرفه‌ای و آداب آن و بی‌رمق بودن اراده نزدیکی بر رقیب ما را دچار ورطه بی‌اخلاقی می‌کند.

• خطر خرید اظهارنظر (Opinion Shopping): که این خطر نیز زمانی که به حسابدار پیشنهاد می‌شود و حسابدار حرفه‌ای از سر وسوسه ثروت و حق‌الزحمه و یا خدای ناخواسته از سر دشمنی با رقیب یا همکار نارقیق تن به چیز یا پدیده‌ای می‌دهد که مسری می‌شود و یا ممکن است بر سرخود ما هم چنین عارضه‌ای اتفاق بیافتد و آن وقت دیگر «خودکرده را تدبیر نیست».

• خطر تجدید سالانه قرارداد (Annually Contract Renew): که مزایای قابل‌اعتنایی دارد مضاری نیز متوجه ما می‌کند. مزایای این تمیدها در قراردادهای حسابرسی یا حتی خدمات حسابداری را واقف هستیم ولی به موازات و در کنار این مزیت و از خود همین مزیتها مشکلات کوچک و گاهی بزرگ زاییده می‌شود. البته حسابرس از یکسو و مشتری

فارسی اندکی با تعجب و تردید منبأ عامیانه بودن آن مواجه شد. در طی این مدت، حدود ۲۰ سال، سازمان بازرسی، مجلس شورای اسلامی، وزارت امور اقتصادی و دارایی و خیلی دیگر از سازمانها این راه را ترویج کردند و واژه سوت‌زنی نیز عادی شد. ولی این شیوه در کشور ما دچار تعارضات فرهنگی و ضعفهای رفتاری مردم، به‌ویژه طبقات میانی و پایین‌تر می‌شود و خطرات انتقام، دشمنی، اخراج، شتمات به قهر و غضب، بی‌اعتنایی و آزارهای روحی به‌همراه خواهد آورد.^۵

به‌نظر من سازمان‌یافتگی و برخورد تشکیلاتی با ملاحظات عوامل انگیزشی، رفتاری و روان‌شناختی راه موثرتری برای جذب و گسترش و بهره‌برداری از واکنش حسابداران در مقابل رعایت‌نشدن قوانین و مقررات است. و این کار اگر به‌صورت ارگانیک و مدیریتی ایجاد شود، باید در داخل حرفه و توسط سازمانهای رسمی و سازمانهای غیردولتی (NGO) درون حرفه حسابداری ایجاد، تشویق مراقبت و توسعه یابد.

اقدام با منزلت و احترام‌آمیز می‌تواند به‌شکلی باشد که خود اعضای حرفه، اعم از جامعه رسمی حسابداران، کارشناسان دادگستری رسمی، حسابداران خبره و سایر گروه‌های فعال و مطرح جامعه مانند انجمنهای شاخه‌های حسابداری مدیریت، حسابرسی داخلی، حسابرسی بورس و غیره در اداره سازمان یافته سهیم باشند که به‌شکل دیالوگ، شخصیت و در گفتگو و تذکر و ترغیب به اصلاح اشتباهات با رفتار رفاقت و باز یافتهای نمرات آموزشی همراه باشد.

ایجاد جلسات پرسش و پاسخ و تنویر افکار در انجمنهای حرفه‌ای و سازمانهای غیردولتی ضمن ترویج آشناییها و طرح مسایل و عقیده‌های تازه به‌شکل سازنده‌تری کمک به‌مواجهه حرفه‌ای خواهد کرد.

سازمان

افزون بر رعایت اصول بنیادین، استانداردهای بین‌المللی هم ایجاب می‌کند که حسابداران در انجام وظایف حسابرسی و اطمینان‌بخشی مستقل باشند. ارتباط استقلال و اصول بنیادین چگونه است؟

روایبی

استقلال بخشی بسیار مهم و حیاتی از بدنه آیین رفتار و اخلاق حرفه‌ای است که از اصول بنیادین ریشه می‌گیرد. از آنجایی که اصل استقلال عنصر اساسی است در تمام

اغماض

ساده‌نگاری و

کم اهمیت کردن

استقلال

عوارض جبران‌ناپذیری

دارد

شود. بنابراین حسابداران باید منافع ذینفعان را با حفظ و براساس اولویتهای تشخیص دهند و صیانت کنند. یکپارچه و تفکیک‌ناپذیر عناصر ذینفعان را در اولویت مرتب و منظم قرار دهند.

سوم: زمانی است که تعارض بین منافع شخصی حسابداران و کاربرد «بایدی» و اصول اخلاقی پیش می‌آید. اصل وفاداری (Integrity) اجازه نمی‌دهد که خدمت، اعتماد و نفع عمومی تحت‌الشعاع سود و سایر امتیازهای شخصی حسابداران قرار گیرد.

سازمان

با توجه به اصول بنیادین اخلاق حرفه‌ای، واکنش حسابداران حرفه‌ای در مواجهه با رعایت‌نشدن قوانین و مقررات چگونه می‌تواند باشد؟

روایبی

شیوه و یا رویه سوت‌زنی (Whistle Blowing) راه خوب و متداولی است که اینجانب حدود ۱۸ سال پیش برای اولین بار در مقطع دکترای حسابداری همراه با معرفی نخستین بار حوزه اخلاق حرفه‌ای (Ethics) و در دانشگاه علوم و تحقیقات با ترجمه معادل «افشا» و «هشداردهی» تدریس کردم. تعداد قابل ملاحظه مقاله ترجمه، تالیف و منتشر شد. اما با وجود وقوف به مناسب بودن معادل «سوت‌زنی» این واژه در زبان

مراحل حسابرسی اعم از داخلی یا بین‌المللی ضرورت توجه و حفظ محوریت دارد. در پاسخ به سؤال دوم (موضوع موانع و خطرات رودرروی حسابداران) موضوع مخاطرات را که بحث می‌کردم با توجه به وجود چهره جدی و محوری استقلال بر روی اخلاق حرفه‌ای بوده است.

طبیعی است که اغماض، ساده‌انگاری و کم‌اهمیت کردن استقلال عوارض غیرقابل جبران در این حوزه دارد. توجه کنیم که آیین رفتار حرفه‌ای احتیاج به تدوین و رعایت آداب در خور خود دارد و این آداب با روحیه استقلال، آزادنشی، برتری حقوق عام بر حقوق شخصی و دیگر اهرمهای بازدارنده‌ای درست می‌کند که اعتماد ذینفعان را جلب، و خلوص و شرافت عمومی حسابدار را قوت می‌بخشد.

نظر شخص من؛ استقلال (و بی‌طرفی) ضمن اهمیت انفرادی خود، در کل به تکیه‌گاه و حتی محل شریک خلاق چهار اصل دیگر و نتیجتاً توسعه و کیفیت هم‌بخشهای تک‌تک و هم استغناء کلیت آنها نقش کلایه‌دار اصول را ایفا می‌کند.

سازمان

سرعت تغییر فناوری چه چالش‌هایی اخلاقی را فراروی حسابداران حرفه‌ای قرار داده است؟ چگونه می‌توان ارزشهای اخلاق حرفه‌ای را در این‌گونه شرایط رعایت کرد؟

باعث همه مشکلات بی‌اخلاقی در حسابرسی

و در مدیریت حسابداری بی‌توجهی به

جدی بودن اخلاق

ترویج و تبلیغ و

تاکید بر اهمیت آن

در جامعه بود

رویایی

تحولهای جدیدی ترکیب و محتوای کاربران (ذینفعان) را تغییر می‌دهند. رمزارزها یکی از این تازه‌واردها است. روشن است که دورنمای این موضوع که به‌شکل سؤال مطرح شده است، حاصلی جز تسهیل و روانی در اجرا و مراقبت و رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای نخواهد داشت؛ به‌عنوان مثال: پدیده بلاک چین (Block Chain) یا زنجیره بلوکی که ثمره ابداعات و رشد فناوری است کمک موثری به افشا و تعمیم اطلاعات در بین تمام لایه‌ها و قشرهای جامعه، به‌ویژه رویه‌ها و سطوح مختلف کاربران و استفاده‌کنندگان از گزارش‌های مالی، یادداشت‌های پیوست، گزارش‌های ادواری و گزارش‌های عندالمطالبه خواهد داشت.

مشکل عدم تقارن اطلاعاتی در شرکتها و به‌ویژه در بورس‌های مختلف تهران جدی است. با گسترش همین پدیده زنجیره بلوکی و وجود یک دفتر به‌مثابه دفترکل، به‌شکل مجازی و برخط (Online) عدم تقارن اطلاعاتی به حداقل ممکن کاهش می‌یابد و اطمینان بخشی، قابلیت اتکا را زیاد می‌کند. به‌طور کلی ویژگیهای کیفی گزارشگری مالی و استخراجات حسابداری برای خدمت به همه کاربران و استفاده‌کنندگان مهیا می‌شود.

زنجیره بلوکی خیلی پیش‌زمینه و بسیاری پسوند‌های تکنیکی با خود آورده است. پدیده ارزهای رمزی یا رمزارزها و سرمایه‌های کلان که البته بخش خاصی از یک لایه خارجی به آن توسل جسته‌اند، بدون این تکنیک، لوزان، گل‌آلود و غیرقابل اطمینان می‌شود. خواسته یا ناخواسته رویه‌های حسابداری باید مطابق نیازهای ذینفعان عمل کند. شاید طیفی جدید دارد وارد می‌شود؟!!

سازمان

سرعت فناوری در محصولات و خدمات بی‌سابقه است. حسابداران حرفه‌ای ناگزیر از فراگیری دانش و مهارت‌های لازم متناسب با تحولات می‌باشند. این مهم چگونه باید صورت گیرد و در چه زمینه‌هایی باشد؟

رویایی

مشکلی که با مسامحه و بی‌مسئولیتی در امر آموزش اخلاق حرفه‌ای در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد

به آن برسد.

اگر روزی به کلوب جهانی حرفه حسابداری وصل شویم. آن وقت «باید» جدیدی جلوی ما سبز می‌شود و تا به خود بجنبیم به عرش رسیده و طبیعی است که برای نگاه کردن به آن عرش باید کلاه از سرمان بیافتد.

سازمانهای حرفه‌ای ما و جامعه حرفه‌ای ما باید برای این تحول که حالا به جای پا برای رفتن پر برای پریدن و پرواز دارد و مقصدش در کدام «کجا آباد» این کائنات خواهد بود، فکر و اقدام کنند. چاره این ناگزیری از فراگیری دانش و... که در این سؤال مطرح شده در دیدن، خریدارانه دیدن، آموختن است. تا جایی که می‌شود ابداع، کشف، اختراع و اگر نمی‌شد نگاه و نگاه آموختنی و کپی کردن تا به آن مرزی برسیم که آنهایی که استحقاق داشتند و دارند رسیدند. اگر این نیاز مغفول بماند و ما غافل، آن وقت؟؟

رسد آدمی به جایی که به جز خدا نبیند

بنگر که تا چه حد است مکان آدمیت

پانوشتها:

- ۱- Integrity در بین نظریه پردازان حسابداری در معنای وسیعتری شامل حفظ وفاداری کامل و رازداری و اعمال وظیفه نسبت به حفظ یکپارچگی و کلیت و تمامیت رابطه اطمینان بخش با صاحبکار و ذینفعان است.
- ۲- علاقه‌مندان به این موضوع رجوع کنند به: رویایی، رمضانعلی، فلسفه اخلاق حرفه‌ای، انتشارات کتابخانه فرهنگ، چاپ دوم، فصل ۵، ۱۳۹۳
- ۳- اشاره کنم که اولین بار در قرن هجدهم این موضوع با عنوان «فوائد عامه» توسط فیلسوف جرمی بنتام (Jeremy Bentham) مطرح و بعدها توسط اقتصاددان جان استورات میل (John Stuart Mill) شسته‌رفته‌تر و حوزه مهمی در علم اجتماع گردید.
- متأسفانه در حرفه حسابداری ما در ایران با این موضوع به‌طور جدی تدقیق و تفکر نشده است.
- ۴- در میان فلاسفه برتراند راسل فیلسوف نامدار قرن بیستم و مولف کتاب «تاریخ فلسفه غرب» تعبیر دیگری از این مفهوم دارد که اخلاق فقط «تقوی» و فقط «فضیلت» نیست بلکه یک «ضرورت» است. این کتاب با ترجمه نجف دریابندری به فارسی برگردان شده است.
- ۵- برای مطالعه بیشتر در زمینه سوت‌زنی (Whistle Blowing) مراجعه کنید به: رویانی، رمضانعلی، مهدی محمدی، اخلاق و حرفه‌ای‌گرایی در حسابداری، کتابخانه فرهنگ، چاپ چهارم، ۱۳۹۵

و دکترای حسابداری پیش آمد نباید در حوزه‌های دیگر تکرار شود.

باعث این همه مشکلات از ثبت و طبقه‌بندی و تلخیص رویدادها تا گزارش‌های نهایی، تصمیمات اقتصادی و بدفرجامی در تعدد و مقادیر اختلاسها و تقلبها، عدم توجه به جدی بودن اخلاق، ترویج و تبلیغ و اهمیت آن در جامعه بود.

اخلاق یک پدیده فرهنگی است. بی‌اخلاقی هم همینطور یک پدیده فرهنگی است. هر پدیده فرهنگی یک روح در کالبد اجتماع و مردم آن است. تا روح پدیده اخلاق حرفه‌ای و احساس تنفس آن در سینه و شریانها حس نشود، محوریت پیدا نمی‌کند. محوریت یافتن غیر از نوشتن اصول به‌صورت دستوری و با واژه‌های باید و نباید است. دستوری کردن اصول و قوانین لازم است ولی کافی نیست.

برای امر مهم اخلاق کار فرهنگی نشده و چنین ضررهای مصیب‌باری متوجه کشور و ارکان آن گردید. این مقدار اعجاب‌آور از تعداد و ارقام میلیاردری و تریلیونی علاوه بر ضررهای مالی، مکافاتهای غیرقابل جبران معنوی، روحی، روانی از افسردگی تا خصومت‌های مردمی و غیره به‌بار آورد.

اخلاق حرفه‌ای را اگر ۱۸ سال پیش من حرف و پیام و فلسفه‌هایش را به دانشگاه نمی‌آوردم، قطعاً شرایط امروز را نمی‌داشتیم، که در اثر آن چند سالی است که به‌دنبال آکادمی و پژوهش‌های گسترده، سمینارها، کلاسهای آزاد و آموزشی برگزار و نقل محافل حرفه‌ای‌ها گردیده است. باید شکرگزار بود و نیمه پر لیوان را دید و نوشید! و خوشبختانه ۵ سالی است که عنوان «اخلاق و مسئولیت اجتماعی» در وزارت علوم جزو دروس دکترای حسابداری مصوب شد که من هم برای آن کتاب نوشتم.

منظورم به‌فناوری است که اگر غافل شویم، با سرعت اعجاب‌آوری که دارد، اوضاعش بدتر از عدم حلول اصول اخلاق در دانشجویان حسابداری خواهد بود.

فناوری سرنوشست علم و هنر و فن در این عصر از تاریخ تطور دانشهاست و قطعاً منتظر نخواهد ماند یا از سرعت خود کم نخواهد کرد (که افزایش هم می‌دهد) تا کسی یا کشوری